

Almaz Teginiň neberesi / hekaýa

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Almaz Teginiň neberesi / hekaýa ALMAZ TEGINIŇ NEBERESI

(Oguz hekaýasy)

Gadymyl-eýýamda, ençe müň ýyl mundan owal, Oguz ili akyl-parasatda özüni tanadan Almaz Gylyç tegini (garrap dünýäden öten hanyň ogluny) ak bulut dek ak keçäniň ortasynda oturdyp, ýigrimi dört taýpa ýigrimi dört ýerinden göter-göter edip, han saýladylar. Şeýdibem, oguzlar könedan gelýän dessurlaryny berjaý kyldylar. Täze saýlanan hana: "Gökdäki görkli Taňry seniň bagt ýyldyzyň belentde parlatsyn! Sen hem oguz uluslaryna aýdyň ýol görkeziji bolgaýsen!" diýip, ýagşy dilegler etdiler.

Toýdan soň, Almaz Gylyç tegin sapaly-seýranly ýaýlada, dünýäden gaýdyş bolan han atasynyň paýtagtynda, Buzbulak çayynyň çemenzar kenarynda, ýüpek halylar düşelen, gyzyly

çuwaldyr torbalar gerlen ak bowun öýlerde, özüniň saýlap-seçip öýlenen gözel gelni Gülzenehdan hanym bilen ýagşy günlerde ömür sürer boldy.

Hanyň obasy, haçan görseň, toý tutulýan ýaly mähelleli. Geňeşe, maslahata, gelyän begler üçin, uly hana çekim edýän baýlar, söwdagärler üçin söwüş üstüne söwüş soýulýar. Gadyrly myhmanlara şirin-şerbet, gymyz içirilýär.

"Tegin" lakamyna mynasyp bolan husnubelent, görkli han altyn tagtyň üstünde raýatlarynyň gözüniň guwanjy, başynyň täji bolup, ymgyr uly soltaneti emgenmän sorap otyr. Ýüwrük atly sozanguýruk çaparlar onuň emr edýän permanlaryny yrýasyz gatnadyp, ýakyn-u-alyssaky uluslary jana getirýär.

Daş çykyp, dumly-duşuňa nazaryňy aýlasaň, täsin zatlara gözüň düşýär. Hanha, baýryň eteginde, sagyma getirilen süýtli baýtallaryň ýanynda bezzat taýçanaklar hyzzynlaşýar. Gaýra ýanda, tokaýyň eteginde, ýaş nökerler gylyçdyr naýzalaryny bulaýlaşyp, garpyşyp, uruş tälimini öwrenýär. Çäýyň aýagyndaky giňişlikde oglanlar albaý bulap, ýaş bürgüdi uçuryp-gondurýar, guş guşlaýar...

Han teginiň semizlikden ýaña mälemez bolan dowar sürüleri, örküjine elýetmez düýe maly sähraýa syganok. Gylýal sürüleri ýalyny ýaýyp, guýrugyny sozup, güpürdäp göterilende, toýnaklarynyň zarby ýer sarsdyrýar. Gökdäki görkli Taňry dünýäniň tutuş mal-döwletini, abraýyny, bagtyýarlygyny başbitin şu bendesine eçilen ýaly. Emma bazygär pelegiň aldawyna, oýnuna bak-a! Başyňy goýry salyp oýlanyp otursaň, bäh, haýranlar galýardyň! Oguz iliniň beýik hany dünýäde iň garyp hem bagtsyz adamdy: onuň söýüp doýmadyk hatyny önelgesizdi. Är-aýal ähli mal-mülküni bir sümükli dogma çalyşmaga kaýyldy. Almaz Gylyç begiň han göterilen gününden bärei üç ýyl geçdi, baş ýyp geçdi, emma Taňry oňa zürýat bermedi.

Oguzlaryň aňynda perzentsiz maşgala ~ ýumrulan gaýa, opurylan kenar, köküni gurçuk iýen gury agaç. Öýüňden çaga sesi çykmazlygy ýöne bir bagtsyzlygyň nyşany hem däl-de, has ýaman zadyň ~ Hudaý uranlygyň alamaty. Toýda-tomguda perzentsiz kişileri gara tuguň astynda, gara çadyryň içinde, gara lodar

keçäniň üstünde ala-böle ryswalap oturdarlar. Olaryň özlerem şumdur, ýüzlerem şumdur, belki-de şumdanam beterdir. Belentde parlaýan ýaşyl tuguň astynda, gülgüne oraýany, çadyrlaryň içinde ýüpek halylaryň üstünde, keýpi-sapada oturan mertebeli myhmanlar üçin gara çadyrdakylaryň mysalasyny görmegeň hebesdir..

Gömelteý sähraýy halkyň ata-babadan gelýän dessury şeýle. Ol entegem seniň han sylagyň üçin çekip-çydap ýören bolsa bildiňmi? Ynha, alaga-da, bir gün ýüzüni kese sowup: "Han däde, siziň ornuňyz gara çadyrda!" diýäýse, şonda ölermiň-ýitermiň? Şol söz aýdylan zaman tylla tagtyňdan düşmeli boljagyň bigümandyr.

Perzentsizligiň hasraty beýik hanyň teninden ötüp, süňňüne ornady, derdi-bela bolup kalbyny eýeledi, sulhuny öçürdi, meňzini soldurdy. Han raýatlarynyň önünde özüni aýyply, müýnli duýup başlady. Oguzystanda at alan aksakgal ýaşulular bu melamaty ýeňmäniň aňsat alajyny salgy berdiler. Hana täzeden öýlenmäni ýatlatdylar. Bu gürrüň Gülzenehdan gelniň hem gulagyna gelip ýetdi. Bir gün, ir säher çagy, är-aýal çynmaçyn çayynyň ýany bilen arynyň balyna hem çig gaýmaga ak possuk nan batyryp iýip otyrkalar, mylaýymzada zyba gelin humarala gözlerini delmindirip, hana ýüzlener boldy:

– Eý, meniň göz açyban gördügüm! Köňül berip söýdügüm! Munça gamgyn bolmagyl! Giň dünýäni daraltmagyl, belent boýuňy kiçeltmegil! Birini alma, ikini al! Aldyň diýip ýüzümi çytsam, ýüzügara boldugym! İçen antyňdan seni boşadýan! Ak ýürekden, sap ýürekden boşadýan! Hanyň begim, janyň begim!..

Han söwer zeniniň ýaş gelin wagtyndakysyndanam biraz endamlanyp, hasam görkanalanan synasyna, almaýaňak gülöwser ýüzüne geň galyp bakdy.

– Ýalňyzym! Gülzdnehdan, Almazenehdan perim! – diýip, Almaz Gylyç tegin mähirli, merdemsiz söz aýtdy. – Sen meniň antymy ýatladar bolduňmy? Meniň şol ant-kasamym müdimilik ýadynda. Saňa öýlenen günüm, senden özgäni duluma geçirmen diýip ant-kasam içipdim. Seniň muhabbetiňden gananyň başga bir hatyny ýüregi çekmez ahyryn! "Antyňdan boşadýan" diýeniňem bolmaz. Men beýik Taňrynyň önünde ant-kasam içipdim! Eger men

han halyma antymdan dänsem, onda ulus begleri, ähli oguzlar näme diýer?! Lebzini ýuwdan kişini biziň milletimiz dünýäde iň pes adam saýmaýarmy? Lebizsiz, ykrarsyz ärden önen zürýadam il derdine ýaramaz!

– Wah, eziz mähriban begim! Men seniň gara çadyryň içinde, gara keçäniň üstünde oturdylmagyňa nädip dözerin! – diýip, Gülzenehdan gelin gyýma gara gözlerinden ýaş paýratdy. – Almaz teginim, gök polat Gylyjym! Gel, meniň ak atlaz garnymy ýarda, näme üçin düwünçek düwmeýänini bir bilsene! Bar günä mende ahyryn!

Parasatly han ýagşy sözler bilen zenini rahatlandyrdy. Şol zaman hem daşardan: "Huw Hak! Huw Hak!" diýen ýogyn owaz eşidildi hem açyk goýlan işikde başy külahly, egni jindeli, goly hümmet hasaly derwüş söm gara bolup göründi. Onuň gödek sesi içerini doldurdy:

– Diwana geldi işikden. Bela çykdy deşikden. Diwanaga suw beriň, gara gylly meşikden!

Öýdeniçerler derwüşe bir okara gymyz, bir tegelek repide nan hem goşaýumruk ýaly gowurma hödür etdiler. Diwana gymyzy başyna çekip, nan bilen gowurmany torbasyna taşlap, hüwjerip duran ýagallak ýüzüni, bulaşyk gaba sakgalyny eliniň aýasy bilen sylady-da: "Allahu ekberu miň külli şeň!" diýip, töwir etdi. Şundan soň sena bile gidibermelidi welin, gitmän, sömelip dur. Birden hem, külahly başyny egip içerik uzatdy-da, gyryk ses bilen syrly äheňde hoňňuldady:

– Mere-haw, mere! Üýnüm aňla, Almaz Gylyç han! Erte Beçene ulusynyň toýuna barmagaýsen! Olar gülgüne, oraýany, benewşe çadyrlaryň arkasynda siziň üçin gara çadyr geripdirler. Beçeneleriň päli düzüw däl!

Derwüş aýtjagyny aýtdy-da, hasasyny dürküldedip gidiberdi. Onuň getiren şum habary hem-de "toýa barmagyl" diýeni hany iňkise goýdy. "Eý, gudratly Taňrym!" diýip, ol gam-gussa batdy. "Raýatlaryndan gorkusyna, öýünden çykyp bilmän oturan bus-bus kişidenem han bolarmy?! Men bu melamatyň bir alajyny tapmasam bolmaz. Görsene, Gülzenehdan periniň ýüzi ýene-de ak ýuwha boldy..."

Hatyrjem bolan han beçeneleriň toýuna asla-da gitmän,

ýagşyzadalaryň ruhy siňen keremli daglara zyýarata ugramagy ýüregine düwdi. Wezir-wekillerini, goşun serkerdelerini, maslahatçy ýaşulularyny gymmatbaha sowgatlar bilen beçeneleriň toýuna ugradyp, özüniň nähoşlyk zerarly baryp bilmeýändigini aýtmagy buýurdy.

Ertesi gün ir säher çagynda, ak bilen garanyň gatyşdygynda, salkyn-salkyn daň ýelleriniň öwürdiginde, bir toplum atly hanyň obasyndan çykyp kybla tarapda başy asman diräb belebt daglara bakan ýol başlady. Ýeňseden, Ýerin erňeginden jyklan Gün tylla naýzalaryny göwsä gözä guba daglara sanjanda, münder-münder gaýalaryň, kemerleriň gyýçaklary lagly-jowahyr dek reňbe-reň ýaldyrady. Gün galdygyça ýagtylyk dagyba başyndan aşak syryp, jülgäniň içindäki, şaglap akýan, çäýiň üstündäki akja dumanly howany süýt ýaly edende, daga siňip barýan atly toplумыň kimlerdigi aýan boldy. Bular hanyň özi, janpenalary, nökerleridi hem-de Gülzenehdan begimiň öýdençerleri, kenizekleridi.

"Gudrat görerin diýseň, daglara bar" diýlenu dürs ekeni. Uç-gyraksyz sähra giňişligine öwrenişen zyýaratçylara gara daşdan bina edilen bu ümmülmez daglar dünýäsi näçe diýseň geň-taňdy. Bu münder-münder, aşyrym-aşyrym belentlikler, arçaly, kerkawly, dagdanly, jenewütli ýapylar, basganç-basganç kemerler, depäňden injek bolup duran gaýalar näme üçin ýaradyldyka diýesiň gelýärdi. Säheriň galgynyna janly-jandarlaryň şowhy göterilip, eňňit ýapylaryň ýüzünde, daşlaryň arasynda mykyja käkilikler saýraşýardy, balyjaklar çäýiň suwundan böküp çykyp, ýene yzyna jülpüldäp düşýärdi, zordan gözüň ýetýän uzaklykdaky belentligiň çür başynda aýlaw şahly, dag goçy doňdurylan ýaly sarsman durdy, asmanyň tüýnünde bürgütler ganat ýaýyp aýlanýardy...

Bu pynhan syrly daglarda müňlerçe ýyl mundan owal Ýafet ýalawaç atly keramatly pygamber ömür sürüp geçipdi, häzir bolsa onuň mukaddes gubury hem keramatly ruhy barça oguz milletine penakärlik edýärdi.

Zyýaratçylar atlaryny kertiň düýbünde galdyryp, dagyň bilindäki kiçeňräk tekizlige ýarmaşyp çykanlarynda, gadyndan galan, gyralaryna daş dikilen uzyn gubura olaryň gözi düşdi.

Öwlüýäniň bir gapdalynda ýigrimä ýakyn tümmek bolup, bular ýalawajyň guburnyna müjewwürlik etmäge ömrüni sarp eden ýagşyzadalaryň mazarydy. Gadymdan galan gürrüňe görä, olaryň her haýsy ýüz ýyl, ýüz ýigrimi ýyl müjewwürlik edipdir diýseň, Ýafet ýalawajyň panydan bakyýa göç edenine iki müň ýyl töweregi bolýardy.

Şu günüň diri müjewwürü ~ gunda ýaly juw ak saç-sakgal basan, kellesi saňnyldap duran iňňän garry goja çöp çatmadan çykyp geldi-de, salamlaşandan soň, myhmanlara çadyr gurmaga ýer görkezdi.

Han gyzyl-gyzyl çadyrlaryny gerip, gerçek pygamberiň başujunda bir hepdeläp nezir-nyýaz etdi. Ýanyoldaşy Gülzenehdan peri bilen bile dyza çöküp, köp tobalar edip, Taňrydan ogul zürýat dilediler. "ÝA Ýaradan! Özümüz üçin, halkymyz üçin ýalňyz dogma bergeý sen!" diýip, gözýaş döküp ýalbardylar.

Zyýaratçylaryň çadyrlaryny söküp gaýtmakçy bolan günü, müjewwür goja saňnyldap gelip, titrewük sesi bilen gepläp, olary haýran galdyrdy:

– Zyýaratyňyz kabul boldy bolgaý! Düýşüňizi gördüm! Pygamberim ýorgudyny aýtdy: Taňry sizlerge ilki ýigrimi dört ogul-gyz bergeý, soň ýene ýigrimi dördüni bergeý, ahyrynam – ýigrimi dördüsini...

Han tegin begenjinden ýaňa demi-demine ýetmän hopugyp sözläberdi:

– Päh, meniň ýeke garyn götermedik näzenin perim nädip ýetmiş ikisini dogursyn? Munçany öndürer ýaly, ol Howene däl ahyryn! Şu aýdanyňyz boljak zatmy?

– Taňrydan buýruk gelse, bolmajak zat ýokdur – diýip, goja kesgitli gepledi. – Garyp-gasara malyňyzdan sadaka beriberiň. Sadaka Taňrynyň gazabyny ýatyrar, gargyşy syndyrar, şeýtany izzildäp aglamaga mejbur eder.

Gaýdyşyn Gülzenehdan peri ak atlaz deýin ýylmanak garnyny elinuň aýasy bilen sypalap" "Ekiz-ekizden boljakmyka ýa-da üçem-üçemden?" diýip, göwnüne getirýärdi. Näçedenem bolanda, şu çaka çenli zürýada zar bolan hem-de üstüne aýal almazlyga ant-kasam eden ýalňyz han kişisiniň öwladyny köpeltmäni asla irnik görjek däldi. Hanyň özi bolsa birisi ýok ýerden şunça

perzendiniň boljagyny göz öňüne getirip bilmän, aljyraňňy haldady. Abanyp gelyän uly bagtyň öňünde ol uçursyz tolgunýardy. Oguzlaryň medetkär pygamberi onuň kalbyny güýçkuwwatdan doldurypdy. Indi ol gara keçäniň oturdylaryndan gorkup ýören ýöwsel han däldi. Gaýtam öz paýtagtynda uly sadaka berýändigini mälim edip, şol hetdini tanamaz ulus begleriniň üstüne çapar iberdi. Oguz iliniň ähli ýaşulularyny, batyrlaryny, ulamalaryny-da çagyrdy. Garamaýak ilatyňam gelip bileni gelibermeli edildi.

Hanyň bu çakylygyna sadaka diýseňem boljakdy, toý diýseňem. Sanýetmez mähelle ýygandy. Paýtagtyň özünde hem atgaýtarym töwereginde gurlan reňbe-reň çadyrlar şemala pasyrdaşyp, asmandan garaýan bürgütleri geb galdyrdy.

Ine, oguzlaryň hany-soltany Almaz tegin altyn tagtynyň üstünde, sarpaly hem mertebeli görnüşde, özüniň zyýarata gidişini ulus beglerine gürrüň berip otyr. Keramatly Ýafet pygamberiň ady tutulanda toba edýän oguzlar dykgat bilen diňleýär barysy. Gülgüne çadyryň içindäkileriň üstüne suw sepilen ýaly ümsümlük. Semiz gunançanyň buglanyp bişirilen etini myşlaşyp sümrüşip iýýärler. Emma han tegin pygamber tarapyndan özüne altmyş-ýetmiş perzent wada berlendigini mälim edende, ýumry duluklaryň gäwüşü togtady. Ýagjymak erinlerde ýyrşarma alamaty görüldi. Bu ýyrşarma ynanmaýan adamyň ýyrşarmasy bolup, onuň soňy gülkä ýazdy. Daýaw göwrelerini silteşip, lohhuлдаşyp güldüler. Han ýalan gepde tutulan adam ýaly, gyjalata galyp dymdy. Beçeneleriň sypaýyçylyk bilmez taýpabaşy Topaz beg ýaňsylaп içýakgыç gepledi:

– Аý, han adam dyzyna direnende, zory zor bolýa-da! Bahym obanyň içi jägildi bolup dursa näderdiňiz!

Dodurgalaryň serkerdesi Gaýtmaz begem şerebesini pürkdi:

– Bäh, onça elewkäni doýurmak üçin ýelni dyňzap duran eneke bary-da gerek bolar-ow!

Han näme diýjegini bilmän, ýüzüni aşak salyp lak bolaýdy. "Bu başyna giden peläketler, öýüňe gelibem, özüňi gara keçäniň üstünde oturtjaklar-aý!" diýen pikir bilen han hezili gaçyp, haýygyp otyrdy. Hernä il içinde sylagly Nugman işanyň ýuwmарlap ara düşmesi oňat bolaýdy.

– Jemagatlar! – diýip, gepi diňlenýän ruhany parasatly gürrüň etdi. – Halys ynanmazlyk ediji hem bolmaň! Bir keleme sözde asmanu-ýeri ýaratgan Taňrynyň gudraty, keramaty çäksizdir. Köp bererin diýse-de, az bererin diýse-de ygtyýar özündedir. Baryň siz, gowusy, at çapyşygyna, pälwanlaryň göreşine, mergenleriň atyşyna tomaşa ediň! Atarman-çaparman ýigitlere, edermen kişilere şonuň ýaly güýmenje gyzykly bolar...

Iýip-içip gerk gäbe bolan begleriň özlerem şemala çykanyny kem görmeýärdi. Daşaryk çykyp, garynlaryny sypalap gägirişdiler, han bilen bolan gürrüňi ýatlap ýene gülüşdiler. Gülgüne çadyryň içinde hanyň ýagşy görýän ýürekdeş adamlary hem işan hezretleri galypdy. Işan aga pendî-nesihatlar edip, ýurt eýesi Almaz teginiň göwnüne giňlik saldy:

– Taňry tagalanyň sungy ajaýypdyr! Haka sygyňsaň, maksadyňa ýetersiň! Milletiňe ýagşylyk kyl-da, alkyş al! "Alkyş bilen är gögär" diýlendir...

Birsalym dymyp oturansoňlar, han ýaňky mesirgän beglerden käýinip, wezirlerinden biriniň beren maslahatyny ýatlap gürlledi:

– Agyzlaryny alardyp, biri-birine öjükdirip garpyşdyrsaň, başga zada ellerem yetmez-le welin. Ganjaryşansoňlar, ýowlaryny basyp ýatyr-da, jezalaryny beriber. Dünýäniň düýbi tutulaly bäri şulam bir ulanylýan emel bolmaly. Emma meniň-ä başarjak zadym däl. Araýolda bigünä adamlaryň gyryljagyny bilip durkam...

– Beýle iş size gelişmez, Almaz tegin! – diýip, Nugman işan alyp göterdi. – Taňry tagala sizi ~ kalby dünýäňizem, boý-syratyňyzy hem ýagşyzada ýasawunda ýaradypdyr. Ol bedähet işler Iblise gol beren asly haram orramsylaryň gylygydyr. Siz, tegin hanym, ýagşylyk kylyp, köp-köp alkyşlara mynasyp boluň! Alkyş ~ altynyň gyryndysy, goý, siziň eliňize, kalbyňyza siňsin! Alkyşda Allanyň nury bardyr!

Işan hezretleriniň dogra gaplaýmaly sözleri Almaz hanyň janyna tenekar dek ornap, ruhuny göterdi. Toýy-sadakasy aman sowlansoň, ol mätäçlik çekýän mazlumlara, hossar-howandarsyz garrylara, maýyplara, yetimlere tükenmez malynyň ujundan gysganman bölüp beriberdi. Il içinde onuň adyna öwgi-alkyş

bary ýagdy. Sogap işden göwni bähre tapdy, wagt-wagt perzentsizlik yzasyny-da unutdy.

Indi Gülzenehdan hatynyň halyndan habar alaýlyň. Näzenin zenanyň bir isleg-arzuwy göwresinde çaga galmagydy. "Müjewwür gojanyň wadasy haçan hasyl bolarka?" diýip, bir ýyllap garaşdy. Emma synasy düwünçek tutmady. Tebip kempirlerden haraý gözledi. "Iň dogurmazagy hem dogurdýarmyş" diýilýän heleýlere bilini, bykynyny owkalatdy, sypalatdy, olaryň berýän köp dürli дәri-dermanlaryny içdi. Şunluk bilen ýene bir ýyl peýdasyz geçdi.

Dertli bolsaň, her ýeten gören-eşiden zadyny salgy berýär. Hanyň aýaly garly dagyň gowagynda ýüz ýaşy arka atan, ýer astynda ýylan gäwüşese bilýämiş diýilýän suhangöý, jadygöý kempiriň ýaşaýandygyny eşidip, şoňa tagbyr açdyrmaga gitdi. Ýanyksy ýüzi gasyn-gasyn, meňli, mylkyk hamy alkymyndan sallanyp duran, kellesi gora gömlen kәdi ýaly betnyşan kempir gara kesewi gollaryny näzenin gelniň inçe biline dolap, içinden çal gyllary hüžžerip çykyp duran ýary gulagyny ýylmanak ak garna goýdy. Esli wagt diň salansoň, kellesini dikeltdi-de, kinniwan gözjagazlaryny dyzzardyp, uzyn gaýys dili bilen gögümtil dodaklaryny ýalmaçlap şammyldady:

– Şenden çaga önmez. Hiş haşanam önmez.

– Waý, beýdiýme-dә, mama jan! – Gülzenehdan hatyn buruljyrap zaryn iňňildedi. – Sadagasy boldugym Ýafet pygamber maňa altmyş-ýetmiş perzent wada berdi ahyryn.

– Şenden birisem dogmaz! Işsiňde şaga sesi ýok! Men ýene otuz ýyldan dünýә injek perzendiňem jyňnyldysyny şu wagtdan eşidip bilýän. Seniň göwrәnde çybynyň jyňnyldysy ýaly jyňnyldam ýok. Ýaradan seniň sulbaňdan ikiaýakly ýaratmaz. Katumyt bolaýgyn! Perzentsizlik owwalyn seniň ýazgydyň, täleýiň, takdyryňdyr.

Ähli umytlary wes-weýran bolan ýüregi ýuka Gülzenehdan begim essi aýylyp, bihuş bolup ýatyberdi. Kenizleri yüzüne suw sepelәp, elini-aýagyny owkalap, zordan öýüne getirdiler.

Öýüne gaýdyp gelenden soň, kempirden şarpyk dadan näzik göwünli begim, başyny ýassykdan galdyrman, hassa-bimar bolup ýanyny ýere berdi. Şum takdyrynyň aýan bolmasy onuň mundan buýanky ýaşaýşyny gerekmez edip goýdy. Janyna jaý bermeýän oý-

pikirler münder-münder bolup basmarlaýardy... "Almaz han ~ oguzlaryň atasy diýsek, Gülzenehdan begimem ~ oguzlaryň enesidä. Emma bagty gara şumroý kişiler halkyň atasy, enesi bolup bilermi? Miwe bermez gury agaç kesilip taşlanmaga mynasyp dälmidir? Ýogsa-da Taňrynyň pygamberi bilen tagbyrçy kempiriň sözi näme üçin çapraz düşýärkä? Pygamber aleýhyssalam gol doly ogul-gyz berjek diýdi, kempir bolsa hijem bolmaz diýýär. Muňa nähili düşünmelikä?.."

Birdenem, yllaki tüm garaňky gije jasyrdap ýyldyrym çakan ýaly, zenanyň aňynda hemme zat ap-aýdyň boldy duruberdi. "Asyl pygamberiň wadasam, kempiriň aýdanam dogry bolup biljek ekenä! Onuň dogrulygy, bilseň, gör, neneňsi ekeni! Han adamymam beriljek köp sanly perzent men betbagtdan teýim-takyr gysrakdan dogulman, hanyň menden soňky nikalaşjak aýallaryndan dünýä inmeli bolsa näme! Men öz şum täleýim bilen adamymyň bagtyny baglap, bir giden neberäniň öňüne böwet bolup ýörendigime indi göz ýetirdim! Aradan ýok bolup aýrylaýyn! Ýogsa-da, nädip aýrylarkam? Nikamy bozaýyn diýsem, oguzlarda aýal tarapyndan nika bozmak däbi ýok. Gaçyp gidip, çölde, tokaýda gizlensemem, gözläp taparlar. Munuň täk bir alajy ýatyp ölmek bolsa gerek. Ýatyp ölsem, oguzlaryň hany mendenem dynar, antyndanam boşar. Şondan soň ol, näçe islese, täzedən öýlenibermeli bolar..."

Gülzenehdan hatyn pany dünýäden el üzüp, Taňry tagaladan tiz ölüm diläp, her deminde janalgıç perişdäni çagyryp, düwdek bolup ýatyberdi. Ol kenizekleriniň iýdirjek bolýan datly tagamlaryny iýmedi, içirjek bolýan şirin-şirin şerbetlerini içmedi. İküç günüň içinde sary samana dönüp, düşegine siňip barýan agyr hassa öwrüldi. Awa-şıkara giden Almaz hany, çapar gönderip, gyssagly yzyna çagyrdylar. Han ýalňyz söýgülisini bu halda görüp, howsala düşdi. Dözmeziniň başyny dyzynyň üstünde goýup, onuň ýüz-gözünden mähir-muhabbet bilen sypalady. Gülzenehdan hanymyň ysgynsyz zenan ýüregi pagyş-para eräp gyýma gara gözlerinden yaş paýraberdi. Almaz han: "Wadaryga! Sen nä derde ýolukdyň, eý janymyň aramy, Gülzenehdanym, Almazenehdanym?" diýip sorady. "Gül meňziň solupdyr, alma ýaňaklaryň myssarypdyr, humarala gözleriň şöhlesi öçüpdir!

Saňa näm boldy?.."

– Ajal ýakamdan tutar boldy-la! Ölüm pursatym ýetip geldi-le!

– diýip, hassa zenan hamsygyp gepledi. – Men ýüzügara seniň başyňa musallat bolup inipdirin! Oguzlaryň döwletine zeled bolup gelipdirin.

Almaz beg ör-gökden gelip, başyny bulaýlady:

– Beýdiýmäwer, perim! Beýdiýmäwer! Sen meniň başymyň täji dälmi! Gözümiň guwanjy dälmi! Ýüregimiň aramy dälmi! Sen bolmasaň, maňa mal-döwletem, altyn tagtam, hanlyk-begliklerem, diriligem gerek däl! Saňa doga-jady edildimi? Tersokanyň dem salan gummy üstüň sepildimi?

Birdenkä-de han gazaba münüp, hyzmatkärleri, kenizekleri gyssap başlady.

– Hany dogryňyzy aýdyň! Golaýda del adam oba aralaşdymy? Ýa-da başga bir üýtgeşik waka boldumy?

Hyzmatkärler oba del adamyň aralaşmandygyny, ýöne Gülzenehdan begimiň jadygöý kempiriň gowagyna gidip, tagbyr açdyrandygyny aýtdylar. "Bela jadygöý kempirden ýetendir!" diýip, han garry peläkediň üstüne sürdi. Aýýar kempir hanyň aýalyňa mälüm eden sylaryny hanyň özüne-de ýaşyrman habar berdi. Näzenin periniň näme sebäbe görä öz janyna kast edýändiginem mälüm etdi. Gidende kempiri çapmak niýeti ugran han, hakykata göz ýetireni üçin, oňa zeled etmän, atyny aldygyna sürüp, paýtagtyna gaýdyp geldi.

Almaz tegin ähli dogan-garyndaşlaryny, ýakynlaryny, wezir-wekillerini hassa zenanyň ýatan öýüne ýygnap, öýe sygmadyklara bolsa, durlugyň etegini galdyryp diňlemäge ygtyýar berip, haýbatly han sesi bilen dik duran ýerinden jemagata ýüzlendi:

– Eý, meniň arka-döşlerim! Tagtymyň-bagtymyň diregleri! Ölemde tabydymy egnine göterjek janköýerlerim! Gulak goýuň! Meniň sözümi ýadyňyzda berk saklaň! Men şu gün söýgüli zenimiň näme sebäbe görä ölmek isleýänine akyl ýetirdim. Ol meni nikamdan, antymdan boşatmak üçin ölüm ýassygyna baş goýupdyr. Kenizler! Hany bibiňiziň başyny ýassykdan göteriň! Mej oňa nähakdan arrygyny gynaýandygyny bildireýin. Öleni bilen meni ykrarymdan dänderip bilmejegini aýdaýyn. Eşider bolsanyz, men öňki antymyň üstüne ýene bir ant-kasam içýän! Eşidiň täze antymy:

häzirki zenim, kaza tartyp, baky dünýä göç kylsa-da, men onuň yzynda başga gyz-gelne ýüz galdyrman, maşgala edinmän ýalňyz öterin! Ýafet nebiniň wada beren beren perzentleri hem, Gülzenehdan begimden dogmajak bolsa, goý, başga zenanlardan hem dogmasyn!

Ýygnananlar hanyň sözüne haýran galyp: "Aperin! Bu Taňrynyň buýrugydyr!" diýdiler. Hassa zenan bolsa ölümden netije ýokdugyny bilip, ýaman niýetinden el çekmäge mejbur boldy. Iýip-içip, bahym başyny ýassykdan göterdi. Hanyň çäksiz söýgüsi onuň janyna tenekar, göwnüne teselli boldy.

Başdaş aýaly diri wagtynda-da, ölenden soň hem, başga bir zenana öýlebmejekdigi barada hanyň eden berk lebiz edeni tiz salymda oguz iline ýaýrady. Üýşmeleňlerde, toý-tomguda milletiň agzyndan düşmedi. "Beýle bolsa-aýt, pygamberiň eden wadasynyň hasyl bolmagyna ýer hem galmaýar-da. Aýalsyzam çaga dogarmy? Toprakdan gögerip çykmaýagy belli ahyryn. Pygamber näme üçin beýdiýdikä?" Ine, şeýdiýip, Taňra, pygambere betgüman bolşup otyrlar. Dünýäniň gaýyp syrlaryndan habarly Nugman işanyň gepi bolsa başga hili. "Taňry, pygamberiň sungy ajaýypdyr!" diýip, ol şol öňki aýdanyny iňňän ynamly gaýtalaýardy. "Taňry tagaladan buýruk bolsa, toprakdan gögeribem çykar, asmandan diri hem gaçar! Gaçmaz diýip hiç güman etmäňler!" Işana hormat-sylag goýýan kişiler onuň ýüzüne gelip bir zat diýmeselerem, öz içlerinden: "Enteg-ä ýylak-bozalak ýaly ýerden gögerip çykýan ýa-da jöwenek ýaly gökden dökülip düşýän iki aýakly ynsan çagasyny göremizok" diýip pikir etdiler. Bu gürrüňiň näme bilen gutarjagyny bilmän goýdular. Almaz han bilen Gülzenehdan begim bolsa, nikalarynyň asmanda baglanandygyny, ýazgytlarynyň aýrylmaz birligini syzyp, gaýtadan ysnyşyp, söýgüleri täzelenip, durmuşyň hözirini görüp ýaşap başladylar. Seýle-şikara çykyp, mätäçlere-mazlumlara ýagşylyk kyldylar, alkyş aldylar. Ýigit çykyp öýlenip bilmän ýören hossarsyz oglanlary öýlendirdiler. Ölümün yzynda galan garamaňlaý garrylara teselli berdiler. Ýetim saklaýan dul hatynlaryň eklenjine seretdiler. Gussaly gözlerde şatlyk hem umyt oýanmagy, gamgyn ýüzleriň ýagtylmagy han bilen aýaly üçin bahasyna ýetip bolmajak gymmatly gazanç

boldy. Bu gazanç Taňrynyň, pygamberiň söýýän gazanjydy. Ulumsy, gysganç begler bolsa olaryň edýän sogap işlerine göwnüýetmezçilik bilen garap, gybatlaryny edip, üstlerinden gülyärdiler. "Şeýdip ýörmek uly hanyň işimidir" diýýärdiler. "Perzentli bolmakdan-a el ýuwan bolsalar gerek. Indi hana Taňry tagala altmyş-ýetmişi bermekçi bolaýanda-da, indiden soň onuň gysrak hatyny kän gezek üstüne ýyl yrman göwreli bolmaly hem üst-üstüne dogurmaly. Şunuň bolmajagyny özlerem bilip, biderek zada güýmenen bolup ýörler-dä-raýt..." Ulumsy begleriň aýdýany daşyndan görmäge dürsem ýalydy.

Emma asmandaky Lowh el-mahfuzda bellenen gün gelip ýetende, Taňry tagala öz pygamberiniň beren wadasyna amal edip başlady. Nägehandan gabat gelen ýönekeý bir ýagdaý soňy bilen ula ýazan garaşylmadyk wakanyň bahanasy boldy. Han bilen aýaly ýanyndaky nökerleri, hyzmatkärleri, kenizler bilen bilelikde bir toplum bolup, sährada ýörkäler, ýol ugrundaky guýudan suwlamaga sowuldylar hem alty-ýedi oraçadan ybarat bolan kiçijik garyp obajyga gabat geldiler. Atlaryny suwa ýakmak üçin guýa bakan sürdüler welin, görseler, çetki oraçanyň ýanynda on-on iki ýaşly gulkaklyja gyzjagaz elindäki gundagly bäbegiň agysyny diňdirip bilmän, ony golunda yralap, "jan-jan" diýip, özi hem aglap dur. Gülzenehdan hatyn onuň golaýyna sürüp bardy. Aralarynda şunuň ýaly sorag-jogap gürrüň boldy.

– Çaga nämüçin aglaýa?

– Açlygyna aglaýa.

– Hany, ejesi nirede?

– Ejem öldi.

– Kakaň yokmy?

– Kakamam öldi.

– Bu öýlerde emdirip biljek aýal yokmy?

– Bardy welin, süýdi çekildi.

Hanyň aýaly kenizleriniň baştutany ekabyr Näzgül gelne: "Çagany al-da, diňdir!" diýip, yşarat etdi. Şunuň ýaly ýumşuň bu gelne buýrulmagynyň sebäbi bardy. Näzgül hanyň janpenalaryndan biriniň maşgalasy bolmak bilen, özi hem ýaş çagaly, emdirýän zenandy. Balasyny obada enekä goýup gaýdan sagdyn, dolmuş gelin dyňzap duran mämelerini aç ýetimegiň agzyna

tutdurdy welin, ýaňky zak-zak aglaýan neressejik sesinj tapba kesdi-de, nebsewür emip başlady. Bäbegiň agzynyň şok-şoguny eşiden han aýaly golaý gelip ýantaşyp durdy hem Näzgül gelniň emdirmeden ýaňa lezzet alyp ýüzüni çalaja sortduryşuny görüp:

– Emdireniňde nähili bolýa, gyz? Süýt damaryň syzlap, janyň gönenýä gerek? – diýdi.

Gelin gönenmeden ýaňa dişini sorup, başyny atyp-atyp jogap berdi. Gülzenehdan hatyn bolsa şu çaka çenli özüniň ter mämelerine çaga agzynyň degmändigini, mundan buýana-da degmejekdigini göwnüne getirip kemsindi, gussa çekdi. "Jan Alla! Tükenmez mal-döwlet berdiň, dünýäde iň güýçli oguz ýurduny berdiň, altyn-kümüş hazyna berdiň, emma iň garyp-gasara eçilýän zadyňy ~ emdirmek bagtyny menden gysgandyň" diýip küpür boldy. Almaz tegin gören badyna hatynyň halyna düşünp, eglenmän ara düşdi. Ýaňky gulpaklyja gyzjagazy aýalynyň ýanyna getirip, onuň adyny sorady, başga hossarynyň barlygyny-ýoklugyny anyklady. Gyzyň ady Sülgün, bäbejigiň ady Söýün ekeni. Ejeleri-kakalary kaza bolansoň, ikisem ~ ýer urup ýerde galan ýetim. Golun tutjak dogan-garyndaşdan, dosty-ýardan binesip. Bu ýagdaýy bilen han aýaly ýetimleri öz obasyna alyp gitmäni adamsyndan sorady. Asyl hanyňam islegi alyp gitmekde ekeni.

Öýe gaýdyp gelensoňlar, Gülzenehdan hatyn tapyndy gyzjagazy ýuwup-ardyp, oňat eşikler geýdirip, öz ýanyna getirmegi buýurdy. Ynha, tegelejek ak ýüzlüje, gara gözleri mähirlije, agzy-burny gelşiklige, keýik owlagy ýaly enaýyja zatjagaz. Özem akyllýja, üşüklige. "Hany meniň jigim? Ony başga birine bereňokmy? diýip soraýar. Hanyň aýaly gulpakly gyzjagazy hyjuw bilen özüne dartyp bagryna basdy-da, ýüzündenem öpüp:

– Sülgün jan! Gara gözüm! Ssn meniň gyzym bolarmyň? Jigerim-janym bolarmyň? – diýip, biçak tolgunyp sorady.

Gyzjagaz uly adamyň aladasy bilen:

– Jigimden aýyrmasaňyz, bolaryn – diýip jogap berdi.

– Heý, senem jigiňden aýryp bolarmy?! Men seni gyzym edinsem, Söýün janam oglum bolar-da! Wah, men sizi... Arman men sizi...

Hanyň ýuka ýürek zenany: "Wah, men sizi dogran bolsamdym! Arman, men sizi göwsümden emdirip ulaldan bolsamdym!" diýmek

isledi-de, emma diýip bilmän, dilini dişläp, içine saldy.

– Jigiňi ýanaşyk öýde Näzgül gelin emdirip saklar. Senem gijesine şonuňkyda ýatyp, gündizime meniň ýanymda bolarsyň. Gülzenehdan peri şeýdiýip, gyzjagazy arkaýyn edensoň, ony ýanyna alyp, bäbekli öýe bardy. Jigisiniň kökenegi bolan Sülgün gyz keniz gelniň öýünde iki sallançagyň bir hüwdi bilen deň üwrelýändigini, sallançaklaryň birinde öz ýalňyz doganjygynyň ýatandygyny görüp begendi. Beýleki sallançakdaku Näzgülüň öz çagasydy.

Gülzenehdan peri kenizi bilen gürleşip, kän oturdy. Turar ýerdr turmady. Ýany bilen alyp gelen gyzjagazy düşeginde uklap galansoň, ol öz niýetini mälim etdi. Häzir näzenin zenan öz ömründs gaty üýtgeşik bir özgerişini bolmagynh jany-teni, tutuş ruhy-rowany bilen arzuw edip gelipdi. Ol ibrişim ýüpek köýneginiň ýakasyndan gündiziň ýagtysyny görmedik ajaýyp ak mamesini çykaryp, ýetim oglanjygyň üstüne egildi. Ýetimçe uky arasynda onuň emmesini agzyna salanda, hanymyň bütin bedenine üýtgeşik bir duýgy, dyglama ýaýrap gitdi. Bäbek gaty-gaty sorup başlanda, zenan süýt damarynyň sorkuldysyna çydaman, hem gülümjiräp, hem aglamjyrap, heýjana geldi. "Waý, janjagazym-eý! Waý nädeýin-eý!" diýip, gönençden ýañ towlanjyraýardy. Edil şu pursatda-da göwsüne börňüldäp süýt indi. Tutuş süňni pagyş-para sökülüp ysgyndan gaçdy. Arzuwyna ýeten zenan: "Tiz baryň, hana buşlaň!" diýip, kenizini ylgatdy. "Näme boldy? Näme boldy?" diýip, gapydan giren Almaz han Gülzenehdan begimiň bäbek emdirip oturanyny görüp begenjine gygyryberdi: – Eý, Taňrym! Ahyr bir gün görkezjek gudratyňy görkezdiňmi?! Ýa, Ýafet pygamberim! Ahyr beren wadaňda tapyldyňmy?! Näderkäňiz diýip bilmän ýördüm! Asyl beýtjek ekeniňiz-dä! Meniň Gülzenehdan perimi köp-köp ýetimleriň enesi etjek ekeniňiz-dä! Gudratyňyza, keremiňize aperin!

Bu sözler ýüregine bal bolup damýan bagtly gelin mähir bilen başyny galdyryp:

– Gözüň açyp gördügüm hanym! Göwün berip söýdügim hanym! Göwsümden ak süýt berip ulaldanymy perzendim diýip bilermiň?

– Göwräňde göterip dogranyň bilen deň görerin!

– Onda men saňa ~ oguzlaryň hanyna giden bir nebere öndürüp

bererin!

Şundan soň Almaz han ulus begleriniň toýuna arkaýyn gidip başlady. Indi ony gara tuguň astynda, gara çadyryň içinde, gara keçäniň üstünde oturdyp biljek adam ýokdy. Sebäbi onuň ýany bilen baryan Gülzenehdan hatynyň goltugynda gundagly akja bäbegi bardy.

Sapargeldi Annasähet INER OGLY.

edebiyatwesungat_2000 Taryhy proza